

Arnold **SCHÖNBERG** **Gurre-Lieder**

RADIO
FILHARMONISCH
ORKEST

RADIO
SYMFONIE
ORKEST

GROOT
OMROEPKOOR

PRAAGS
MANNENKOOR

9 JUNI

20.15

UUR

Arnold Schönberg

June Card

Mira Zakai

William Cochran

David Arnold

Stefan Dahlberg

Lieuwe Visser

Sergiu Comissiona
dirigent

**CONCERT
GEBOUW**

AVRO

**HOLLAND
FESTIVAL**

TROS

Amsterdam, Concertgebouw
Zondag 9 juni 1985, 20.15 uur

ARNOLD SCHÖNBERG (1874-1951)

GURRE-LIEDER (1900-1901)

voor soli, spreker, koren en orkest

tekst: Jens Peter Jacobsen
Duitse vertaling: Robert Franz Arnold

Dit concert is een co-productie van
AVRO/Holland Festival/TROS en wordt
rechtstreeks uitgezonden door AVRO en
TROS-radio via de zender Hilversum 4

dirigent: Sergiu Comissiona

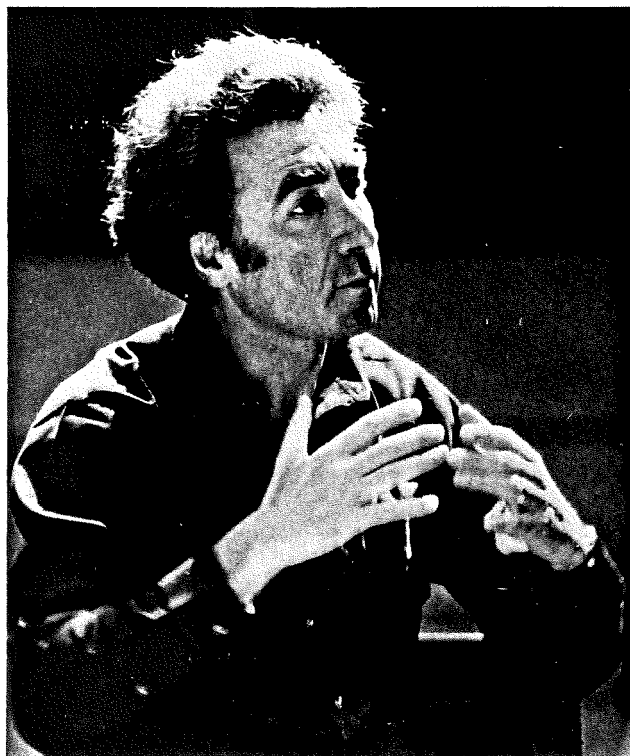
solisten:

Tove	June Card	sopraan
Waldtaube	Mira Zakai	alt
Waldemar	William Cochran	tenor
Bauer	David Arnold	bariton
Klaus-Nar	Stefan Dahlberg	tenor
Spreker	Lieuwe Visser	

Radio Symfonie Orkest en
Radio Filharmonisch Orkest

Groot Omroepkoor en
Praags Mannen Koor

Productie Sigrid van der Linden (TROS)
Pieter Prick (AVRO)
Holland Festival

Sergiu Comissiona

ARNOLD SCHÖNBERG (Wenen 13-9-1874 -
Los Angeles 13-7-1951)

Oostenrijks componist, auteur en schilder

Arnold Schönberg was de zoon van een eenvoudige koopman in tweedehands goederen; men kon het hoofd boven water houden, meer niet. Muziekinstrumenten waren er niet tot dat in de handelsvoorraad van vader een oude, maar waarschijnlijk niet zeer waardevolle, viool terecht kwam. Arnold leerde zichzelf viool spelen, waarbij de straatviolisten uit Wenen van die tijd zijn grote voorbeelden waren. Het is opmerkelijk dat Schönberg geheel autodidact was; slechts van zijn toekomstige zwager Zemlinsky kreeg hij wat contrapuntlessen. In 1895 werd de bank van Schönbergs werkgever failliet verklaard en besloot hij musicus te worden. Hij was toen 21 jaar, had nog nooit muziekles gehad - de lessen van Zemlinsky moesten toen nog volgen - en voorzag in zijn onderhoud door het kopiëren van operettemuziek en het maken van arrangementen.

Zijn belangstelling ging echter uit naar de grote meesters uit die tijd: Gustav Mahler, Richard Strauss en Richard Wagner.

Zijn eerste eigen werk stamt uit het jaar 1897. Vier jaar later trouwde hij met Mathilde von Zemlinsky en nog in datzelfde jaar werd hij door bemiddeling van Richard Strauss benoemd tot compositieleraar aan het Stern-Conservatorium in Berlijn. In 1903 keerde Schönberg naar Wenen terug, werkte daar als componist, leraar, dirigent en begon te schilderen (de meeste van zijn ca. 75 bewaard gebleven schilderijen ontstonden in die periode).

Het was ook de tijd waarin de later zo bekende Weense school zich rondom hem vormde, met o.a. Alban Berg en Anton Webern. Daarnaast had Schönberg zich (sedert zijn Harmonielehre - 'Dieses Buch hab' ich von meinen Schülern gelernt' 1908) ontpopt als een vaardig schrijver over muziektheoretische en esthetische onderwerpen. Van groot belang was de oprichting van de 'Verein für musikalische Privataufführungen' in Wenen, waar Schönberg en zijn leerlingen naar hartelust konden experimenteren; zo werd door Hauer en Schönberg hier de 'Komposition mit zwölf Tönen' ontwikkeld, de twaalf-toonsmuziek die later zou leiden tot de seriële muziek.

Na de machtsovername door de nationaal-socialisten in 1933 werd Schönbergs positie in Berlijn onhoudbaar en vertrok hij naar New York, waar hij een jaar later hoogleraar werd aan de University of California in Los Angeles. Op 11 april 1941 werd Schönberg Amerikaans staatsburger. Voor politieke

en met name Joods-politieke problemen begon Schönberg zich in die jaren, hoe kan het ook anders, bijzonder te interesseren. Uiteindelijk keerde hij weer terug tot het hem vertrouwde orthodoxe geloof dat hij op 18-jarige leeftijd had afgezworen.

Het is een feit dat, met name de jonge romantische componisten aan het einde van de 19e eeuw en begin 20e eeuw, de verleiding dikwijls niet konden weerstaan te schrijven voor buitensporige grote uitvoeringsapparaten, waarbij dikwijls de grenzen van het uitvoerbare werden overschreden. Alleen een genie, en wie zou dat bij Schönberg niet willen beweren, was in staat het overzicht te bewaren om zo te komen tot een uniek, onovertroffen meesterwerk; de Gurre-Lieder zijn daarvan het bewijs.

Zoals meestal het geval is, ontstonden ook de Gurre-Lieder uit een veel bescheidener en conventioneeler werk. De acht korte Faust-scènes die Berlioz in 1828 componeerde, dienden als uitgangspunt voor zijn grote 'legende dramatique', 'La Damnation de Faust', voltooid in 1846. De vier 'Lieder eines fahrenden Gesellen', die Mahler in 1884 schreef voor zangstem en piano, leidden in 1889 tot zijn overweldigende vijfdelige symfonisch gedicht 'Titan' en uiteindelijk tot zijn eerste symfonie. Ook Wagner liet aan zijn 'Tristan und Isolde' twee liederen vooraf gaan; natuurlijk moet gezegd worden dat hij tijdens het ontstaan van dit werk, niet een van de jongste componisten meer was.

Met Arnold Schönbergs Gurre-Lieder ging het niet anders. Zijn leraar en latere zwager Alexander von Zemlinsky, herinnerde zich, dat de zeer arme jonge man in 1899 het strijksextet 'Verklärte Nacht' publiceerde. Aangemoedigd door het succes van dit werk schreef hij nog in datzelfde jaar muziek bij een aantal gedichten uit de cyclus 'Gurresange' van de Deense dichter Jens Peter Jacobsen. Zijn bedoeling was deze liederen in te zenden voor een compositiewedstrijd in Wenen. Zemlinsky schrijft hierover in zijn boek 'Erinnerungen an meine Jugend': "Schönberg wilde graag zo hoog mogelijk eindigen. Ik speelde hem zijn liederen voor; ze waren werkelijk heel bijzonder en wondermooi. Maar toch hadden we allebei de indruk, dat ze weinig kans zouden maken in aanmerking te komen voor de hoogste eer. Desondanks ging hij door, schreef nu muziek bij alle gedichten uit deze cyclus en pakte gelijktijdig de zaken veel grootser aan. Grote koren, een melodrama, voor- en tussenspelen werden toegevoegd en gedeeltelijk al geïnstrumenteerd voor een onovertroffen uitzonderlijk groot orkest-apparaat; de Gurre-Lieder waren, of liever gezegd, was een feit."

De première van de Gurre-Lieder was in de 'Grossen Musikvereinssaal' in Wenen op 23 februari 1913. De uitvoering onder leiding van Franz Schreker was een buitengewoon succes. Een criticus schreef: "Die Ergriffenheit der Hörer entlud sich in minuten- und viertelstundenlangem Jubel". Hoewel Schönberg zelf in de zaal was, deed het overweldigende applaus hem weinig goed. Hetzelfde publiek zou zekerde werken waaraan hij toen bezig was met fluitconcerten hebben begroet. Hier tekende zich iets af waaraan met name de latere serialisten hebben geleden; een 'niet meer te overbruggen' afstand tussen publiek en componist werd realiteit.

Het is dit jaar honderd jaar geleden dat Jens Peter Jacobsen in zijn geboorteplaats Thisted, Jutland, overleed. Zijn vader was een welgestelde koopman, die er op aandrong dat zijn zoon biologie ging studeren. Jens Peter werd beïnvloed door het werk van Darwin, waarvan hij enkele vertalingen verzorgde en waarover hij diverse artikelen publiceerde. Van grote invloed was het werk van Shakespeare en dat van de Franse schrijvers uit de tweede helft van de 19e eeuw.

Jacobsen werd gegrepen door de wetenschap en voelde zich sterk aangetrokken tot de poëzie. Hij was atheïst en men noemt hem ook wel realist, maar dan een met een romantische inslag. De meeste personages die in zijn werken voorkomen sterven, en evenmin als de schrijver vinden ze geluk. Hij was in Denemarken de grondlegger van de psychologische novelle, waarin hij de mens ziet als een produkt van de natuur en een schakel in de ontwikkeling van de mensheid. Een en ander valt af te lezen uit zijn prachtige natuurschilderingen vol scherp waargenomen details. Van grote invloed op de ontwikkeling van zijn feilloze opmerkingsgave waren Andersen en Kierkegaard. Jacobsen debuteerde in 1868 met zijn gedichtencyclus 'Hervert Sperring', waarin een dromer zich tracht te bevrijden van de invloed van de fantasie. Persoonlijker is zijn cyclus 'En Cactus springer ud' (een cactus ontluikt). Deze gedichtenserie uit 1869, voor het merendeel suggestief, diende als uitgangspunt voor Schönbergs Gurre-Lieder. Het tussenstation, de vertaler Robert Franz Arnold, gaf deze cyclus in een Duitse vertaling uit in 1899, het jaar waarin Schönberg deze bundel voor het eerst in handen kreeg.

De gedichten-cyclus 'Gurresange' lijkt inhoudelijk enigszins op de legende van de Vliegende Hollander waardoor Wagner zich liet inspireren. De cyclus is gebaseerd op een oude Deense sage. Koning Waldemar bemint het jonge meisje Tove Lille (kleine Tove) die in Gurre, aan de Deense kust bij de Esromzee woont. Waldemars vrouw, de jaloerse koningin Helwig, laat het meisje doden. De vertwijfelde koning klaagt hierop God aan en verwijt hem wreedheid en zinloze tirannie. Hierdoor wordt Waldemar na zijn dood veroordeeld tot de hel. Iedere nacht roept hij zijn krijgsmannen uit hun graven op en gaat, geteisterd door stormwinden, in een wilde vergeefse jacht op zoek naar zijn geliefde Tove. Wanneer de ochtend aanbreekt, wordt alles weer rustig en keren de doden in hun graven terug. Schönberg geeft met name aan de finale, met zijn pathetische stemming, een werkelijk grootse indrukwekkende allure. Na het melodrama, dat men 'de transcendentie aanbidding van de natuur' zou kunnen noemen, eindigt hij het oratorium met een hymne aan de natuur, die gelijkenis vertoont met de orkestrale natuurverheerlijking in het voorspel. Inderdaad neemt de uitbeelding van de natuur in het werk als geheel, een grote plaats in. Schönberg heeft dit gegeven als volgt ingedeeld:

Deel I

Voorspel

1. Lied van Waldemar.
Bij de avondschemering kijkt hij, vol verlangen, vanuit zijn kasteel Helsingør uit over zee in de richting van Gurre.
2. Lied van Tove.
Op hetzelfde moment kijkt Tove vanuit Gurre uit over zee in de richting van Helsingør.
3. Lied van Waldemar.
Waldemar rijdt op zijn paard naar Gurre. Hij spoort tot steeds grotere spoed aan.
4. Lied van Tove.
Vol verlangen wacht Tove op de komst van haar minnaar.
- 5-9.
Waldemar en Tove bezingen om beurten hun liefdesgeluk en hun voor gevoelens van de dood die hen voorgoed zal verenigen.
10. Lied van de woudduif
Een woudduif bezingt de dood van Tove en verhaalt hoe de treurende Waldemar zijn geliefde heeft begraven.

Deel II

Lied van Waldemar

Waldemar klaagt God aan om de dood van Tove.

Deel III

1. De wilde jacht.
Waldemar roept zijn krijgslieden uit hun graven op om met hem in wilde jacht naar Gurre te rijden.
- Instrumentaal tussenspel
De wilde jacht begint.
2. Lied van de boer (Intermezzo).
Een boer, opgeschrikt door de voorbijdravende spookgroep, slaat angstig kruisjes ter bescherming van huis en hof en grendelt zijn deuren.
3. Waldemars mannen.
Begroeting van Waldemars krijgslieden.
"Gegrüsst o König, am Gurre-Seestrand.
Nun jagen wir über das Inselland".
4. Lied van Waldemar
Waldemar bezingt zijn niet aflatende verlangen naar Tove.
5. Lied van Klaus-Nar (Burleske).
De oude hofnar beklaagt zich en vraagt zich af waarom ook hij iedere nacht meemoet. Van de anderen kan hij dit wel begrijpen, die hebben het ernaar gemaakt in hun leven. Hij had echter gedacht rust te zullen vinden, maar hij troost zich met de gedachte toch eens in de hemel te komen.
6. Lied van Waldemar.
Waldemar richt zijn waarschuwing tot 'de strenge rechter daarboven'.
Wanneer hij en Tove in het hiernamaals gescheiden worden zal hij met zijn mannen in een soortgelijke wilde jacht de hemel bestormen.
7. Waldemars mannen.
Het wordt dag, het graf roept, en de wilde jacht is voorbij. De doden keren in hun graven terug.
8. Epiloog. De wilde jacht van de zomerwind.
Een spreekstem verhaalt van de Johannesjacht. De wind steekt op en de natuur ontwaakt in haar mooiste zomerpracht.
- Met een slotkoor wordt de opgaande zon begroet. Het werk eindigt in een stralende apotheose.

Het compositorisch uitgangspunt in de Gurre-Lieder is gebaseerd op de techniek van 'Leitmotive'-verwerking. Het geheel wordt op een ingenieuze manier gevarieerd en contrapuntisch verwerkt. Ofschoon de thematiek Wagner tot voorbeeld heeft, wijzen alleen al de grote interval-sprongen in de zangstemmen duidelijk op een schrijfwijze, die Schönberg pas later veelvuldig ging toepassen. Ook in zijn harmonische aanpak is hij dikwijls gedurfter dan zijn tijdgenoten. Op zijn minst opmerkelijk is, dat naast de grote massale klankexplosies, op diverse momenten - vooral in de liederen van Tove en in het lied van de woudduif - een tedere, kamermuziekachtige klankwerking optreedt die aan het werk een heel aparte kleur en klankatmosfeer geeft. Naast de rijke dramtische passages waar de 'Leitmotive'-techniek in een grote vindingrijke variatietechniek ontwikkeld wordt, staan gedeelten met een verhalend karakter, waarin voorafgaande situaties in een soort symfonische doorwerking worden verwerkt. Duidelijk is een dergelijke schrijfwijze te horen in het slot van het eerste deel met het verhalende en op gebeurtenissen terugblikkende lied van de woudduif. Met de Gurre-Lieder heeft Schönberg definitief afscheid genomen van het rijke, door Liszt en Wagner geïntroduceerde, en door Mahler en Richard Strauss tot een uiterste ontplooiing gebrachte klankidroom van de laatromantiek. Zich volledig bewust van wat hij als zijn artistieke verantwoordelijkheid zag, sloeg hij hierna andere wegen in, op zoek naar een nieuwe klankwereld.

De instrumentatie

De Gurre-Lieder werden tussen 1900 en 1901 gecomponeerd, en gedeeltelijk geïnstrumenteerd. Het manuscript van de partituur is in het bezit van Universal Edition in Wenen. Het is in geel pakpapier gebonden en bestaat uit twee banden. Op de laatste pagina staat het adresstempel met het opschrift: 'Wien XIII Gloriettegasse 43'. Zelf schreef Arnold Schönberg rechts onderaan deze pagina: "Arnold Schönberg Zehlendorf 7, November 1911", wat betekent, dat tussen beëindiging compositie en afsluiting instrumentatie, één decennium ligt opgesloten; dit was de periode die hij ondermeer vulde met

met het instrumenteren van operettes en populaire liedjes om in zijn levensonderhoud te kunnen voorzien. Daarnaast ontstonden in deze periode zijn 'Pelleas und Melisande' het eerste en tweede strijkkwartet, de Kammersymphonie enz.. In zijn 'Erwartung' en de 'Fünf Orchesterstücke' (beide uit 1909) gaat Schönberg voor het eerst in deze periode duidelijk over de drempel van de 'atonaliteit' heen.

Evenals het gat van twaalf jaren in de ontstaansgeschiedenis van Wagners Siegfried en de periode van 5 jaren tussen het ontstaan van de eerste en tweede akte van Stravinsky's 'Le Rossignol', was het decennium van Schönbergs Gurre-Lieder, een periode van wezenlijke verandering in stijl. Met name het derde deel, dat tot het laatste moment op zijn instrumentatie moest wachten, heeft van deze grotere rijpheid van de componist geprofiteerd. In dit deel leidt het scenario ons een mystieke wereld binnen waarin de natuur centraal staat en als het ware schreeuwt om een doordachte instrumentatie. Hoewel de stijl van componeren duidelijk wijst op de periode rond 1900, blijkt met name het instrumentatie-raffinement van het laatste deel vooruit.

Het feit dat de Gurre-Lieder slechts zelden worden uitgevoerd, vindt vooral zijn oorzaak in de monstrueuze bezetting. Naast zes vocale solisten, een acht-stemmig gemengd koor en drie vierstemmige mannenkoren, schrijft de partituur een uitermate omvangrijk orkestapparaat voor, bestaande uit:

4 piccolo's, 4 fluiten, 5 hobo's,
2 engelse hoorns, 3 a of B klarinetten,
2 es-klarinetten, 2 bas-klarinetten,
3 fagotten, 2 contra-fagotten, 10 hoorns,
7 trompetten, 5 trombones, 2 bas-trombones,
1 lage bes-tuba, 4 harpen, celesta,
uitgebreid slagwerk en een maximaal meervoudig bezet strijkorkest.

Het is daarom niet verwonderlijk dat Schönberg voor het uitschrijven van de partituur, een speciaal groot formaat muziekpapier moet laten drukken, en dat in een tijd waarin grote orkestbezettingen meer norm waren dan uitzondering!!

Pieter Prick

Sergiu Comissiona

Sergiu Comissiona, sedert 1 september 1982 chef-dirigent van het Radio Filharmonisch Orkest, werd in 1929 in de Roemeense hoofdstad Boekarest geboren.

Al op zeer jeugdige leeftijd speelde hij viool en studeerde directie, muziektheorie en compositie. Als tiener maakte hij al deel uit van het Boekarest Radio Kwartet en later van het Roemeens Staatsorkest. Op 17-jarige leeftijd debuteerde hij als dirigent; vijf jaar later werd hij artistiek leider van het Roemeense Staatsensemble en in 1955 volgde zijn benoeming tot vaste dirigent van de Roemeense Staatsopera. Comissiona vestigde zich in 1959 in Israël, waar hij artistiek leider werd van het Symfonie Orkest van Haifa. Tevens richtte Comissiona het Ramat Gan Israël Kamerorkest op, met welk ensemble hij in 1962 een tournee met 43 concerten door de Verenigde Staten en Canada maakte. In 1966 werd Comissiona benoemd tot artistiek leider van het Göteborg Symfonie Orkest, waar hem in 1973 als eerste niet-ingezetene de gouden medaille van de stad Göteborg werd toegekend voor zijn verdiensten als promotor van de Zweedse muziek.

Comissiona's eerste optreden in 1967 met het Baltimore Symphony Orchestra werd het begin van een nauwe en langdurige relatie met dit orkest, waarvan hij van 1969 tot 1984 artistiek leider was.

De afgelopen jaren was hij onder meer artistiek leider en dirigent van het orkest van Noord-Ierland, leidde hij het Haagse Residentie Orkest tijdens een Europese tournee en was hij gastdirigent bij het London New Philharmonic en het orkest van de ORTF in Parijs.

June Card

De Amerikaanse sopraan June Card volgde haar conservatorium en zangstudie in haar geboorteplaats New York. Nadat zij aanvankelijk in talrijke Broadway musicals successen had geogenst, auditeerde zij bij de New York City Opera die haar onmiddellijk voor een aantal jaren engageerde. In 1965 verhuisde June Card naar Duitsland om een zo groot en breed mogelijk repertoire op te gaan bouwen. Na enige jaren vast verbonden te zijn geweest aan de Opera van München ging zij gastcontracten aan met de belangrijkste Duitse operahuizen zoals Hamburg, Berlijn, Düsseldorf en Stuttgart. Zij geniet op dit ogenblik de reputatie de

meest ingewikkelde hedendaagse composities met het grootste gemak te zingen en is derhalve een veel gevraagde zangeres in én het klassieke én het moderne opera- en concertvak.

In het seizoen '85/'86 is zij onder meer te horen in de Wiener Staatsoper, bij het Orchestre de Paris als Tatiana in Tsjaikovsky's 'Eugen Onegin' in Frankfurt en bij het Orchestre de la Suisse Romande in Genève. De aan buitenlanders zelden verleende titel 'Kammersängerin' ontving June Card reeds in 1974.

Desalniettemin 'ontdekte' de Metropolitan Opera haar pas recent: in januari en februari '85 debuteerde zij daar als Marie in 'Wozzeck'. June Card maakte haar Nederlands debuut bij het Residentie Orkest in Den Haag.

William Cochran

Tenor William Cochran studeerde aan het Curtis Institute of Music in Pennsylvania. Gedurende deze driejarige opleiding studeerde hij bij de Franse bariton Martial Singher.

Tijdens zijn studie won hij verscheidene belangrijke onderscheidingen, waaronder de Metropolitan Opera Award. Zijn eerste operacontract kreeg hij bij de Metropolitan Opera in New York, waar hij optrad in 'Die Meistersinger von Nürnberg' van Wagner. William Cochran, die grote bekendheid geniet als concert- en operazanger, heeft concerten gegeven in vrijwel alle bekende operahuizen en concertzalen ter wereld.

Vooraf voor het Duitse repertoire (Wagner, Beethoven, Strauss en Mahler) is hij een veelgevraagd artiest. Maar ook voor zijn interpretatie van de muziek van 20e eeuwse componisten als Berg, Schönberg, Hindemith, Zimmermann, Janáček en Nono wordt hij alom geprezen.

Tot de favoriete opera's van William Cochran zelf behoren: Verdi's 'Otello', Leoncavallo's 'Pagliacci', Berlioz' 'Les Troyens' en Wagners 'Tannhäuser'.

David Arnold

Er wordt wel eens gezegd dat Amerika een indrukwekkend aantal grote baritons heeft voortgebracht. Een goed voorbeeld van deze traditie is de nog jonge bariton David Arnold, geboren in Atlanta. Arnold werd opgeleid aan de University of Indiana en heeft

successen geboekt in onder andere uitvoeringen van de Passies van Bach met Sergiu Comissiona.

Zeven seizoenen lang was hij solist bij het Boston Symphony Orchestra, waarmee hij vier concerten gaf in de Carnegie Hall. Als operazanger vertolkte hij rollen in 'Rigoletto', 'Il Barbiere di Siviglia' en 'Figaro'. Buiten Amerika zong hij op het Spoleto-Festival in Italië, maakte tournees door Oostenrijk en Joegoslavië en gaf 30 uitvoeringen van de Carmina Burana in Parijs. Hij maakte diverse grammofoonplaten, één daarvan met de Gurte-Lieder, en heeft voor de toekomst produkties van Porgy and Bess en de achtste symfonie van Mahler op zijn programma staan.

Lieuwe Visser

Lieuwe Visser studeerde bij Jo van de Meent en aan de Accademia di Santa Cecilia in Rome en voltooide zijn opleiding aan de Studio van de Nederlandse Operastichting. Hij zong rollen in opera's van diverse componisten, waaronder Monteverdi, Mozart, Verdi en Britten en trad niet alleen in Nederland op maar ook in Duitsland, België, Frankrijk en Engeland (Glyndebourne). Als concertzanger werkte hij met onder anderen Bernard Haitink, Edo de Waart, Hans Vonk, James Conlon, Bruno Maderna en Reinbert de Leeuw. Als recitant viel hij te beluisteren in een bijzonder gevarieerd repertoire: Liszt (melodrama's), Schönberg (Ode to Napoleon, Jakobsleiter), Walton (Façade) en Honegger (Le roi David). Zijn interpretatie van Theo Loevendie's 'Nachtegaal', met David Porcellijn als dirigent, werd met een Edison bekroond.

Mira Zakai

Mira Zakai maakte haar Europese debuut in 1976 met de Ruckert Lieder van Mahler onder directie van Gary Bertine en het Weens Radio Orkest. Kort daarna trad zij op in de Royal Festival Hall in Londen met een Vivaldi-programma. Vervolgens maakte zij haar debuut bij het Berlijns Filharmonisch Orkest onder leiding van Claudio Abbado en werd zij opnieuw geëngageerd voor de derde Symfonie van Mahler, ditmaal onder leiding van Sir Georg Solti. Andere Europese engagements betroffen een optreden tijdens het Festival d'Orange in Frankrijk en in het Concertgebouw in Amsterdam met Mahler's Das Lied von

der Erde.

In het seizoen 1979/1980 trad Mira Zakai op met het Symfonie Orkest van Chigago onder leiding van Kubelik in de Kroningsmis van Mozart. Gedurende het seizoen 1983/1984 vertolkte zij, onder leiding van Solti en wederom met het Symfonie Orkest van Chicago, 'Moses und Aron' van Schönberg.

Mira Zakai werd als enige solist door violist/dirigent Yehudi Menuhin uitgenodigd om met hem en het Pools Kamer Orkest op te treden voor de Paus in het Vaticaan. Op het gebied van de opera maakte Zakai haar debuut in 'Orfeo ed Euridice' van Von Gluck.

Het Praags Mannenkoor

Het Praags Mannenkoor wordt niet alleen gezien als de belangrijkste exponent van de Tsjechoslowaakse muziekcultuur, maar het houdt tevens de eeuwenoude traditie in stand dat dit land heeft op het gebied van de zangkunst.

Het is het enige mannenkoor in Tsjechoslowakije, dat, sinds zijn oprichting, een professionele status heeft. Hierdoor wordt dit ensemble in staat gesteld veel aandacht te besteden aan het verfijnen van deze kunstvorm en heeft het zich een uitgebreid repertoire eigen kunnen maken. In het bijzonder op het gebied van de 20e eeuwse Tsjechische muziek.

Artistiek directeur en leider van het Praags Mannenkoor, Miroslav Košler werd in 1931 in Praag geboren. Hij was een briljant leerling aan de befaamde Praagse School voor Vocale Kunst van professor Jan Kühn. Nadat hij was afgestudeerd aan de Praagse Academie van Vrije Kunsten, oogstte Miroslav Košler al snel internationaal succes in Oostenrijk, Engeland, de DDR en Polen. Hij won tevens verschillende prijzen tijdens internationale koorwedstrijden in Parijs, Moskou, Arrez, Gorizia en Boekarest. Onder de bezielende leiding van Miroslav Košler en Jindřich Pěnčík heeft het Praags Mannenkoor zich bijzonder onderscheiden en neemt derhalve een vooraanstaande plaats in in het Praagse Muziekleven. Als erkenning voor zijn artistieke prestaties, ging het Praags Mannenkoor in 1970 een samenwerkingsverband aan met het Praags Symfonie Orkest.

Stefan Dahlberg

De lyrische tenor Stefan Dahlberg bezocht de Koninklijke Academie voor Muziek in Stockholm, waar hij afstudeerde als solist en zangpedagoog. Hij vervolgde zijn studie aan de operastudio van de Koninklijke Zweedse Opera bij professor Hans Wihlborg en Nicolai Gedda.

Hij zong onder meer de rol van Rustinghella in 'Lucrezia Borgia' (naast Joan Sutherland) en van Tamino in 'Die Zauberflöte'.

Verder verzorgde hij gastoptredens bij de Zweedse Nationale Opera in Stockholm en bij de Opera in Malmö.

Hij heeft concerten gegeven in Denemarken, Engeland, Portugal, Oostenrijk en Hongarije en werkte mee aan televisieopnamen van twee operettes van Jacques Offenbach.

Bovendien was Stefan Dahlberg te beluisteren in een volkomen onbekende opera van Cimarosa, uitgevoerd in middeleeuwse taal, en in 'Iphigénie en Tauride' in Lyon en Aix-en-Provence als Pylade.

Het Radio Filharmonisch Orkest

Het Radio Filharmonisch Orkest is met een organieke bezetting van 98 musici het grootste van de NOS-orkesten. Chef-dirigent is sedert 1982 de Amerikaanse dirigent van Roemeense afkomst Sergiu Comissiona.

Het Radio Filharmonisch Orkest werd in 1945 opgericht en stond in de eerste jaren van zijn bestaan onder leiding van Albert van Raalte, later opgevolgd door Paul van Kempen. In 1957 nam Bernard Haitink de leiding van het orkest over, tot hij per 1 september 1961 werd benoemd tot eerste dirigent van het Concertgebouworkest. Vanaf die datum is de leiding van het R.F.O. zeventien jaar lang in handen geweest van Jean Fournet, thans nog 'Chef d'Orchestre Permanent Invité'.

Onder zijn leiding hebben de muzikale en artistieke activiteiten van het Radio Filharmonisch Orkest zich qua aard en omvang krachtig ontwikkeld. Na de aanvankelijke beslotenheid van de Hilversumse radiostudio's is het orkest in de loop der jaren meer en meer in de 'openbaarheid' gaan optreden. Vooral de door de zendgemachtigden georganiseerde openbare concertseries en speciale projecten hebben daartoe in belangrijke mate bijgedragen. De radio- en t.v.studio's worden dan ook regelmatig verwisseld voor de nationale en internationale concertpodia.

Het R.F.O. werkt regelmatig mee aan de programma's van de grote Nederlandse schouwburgen en theaters, waaronder produkties van de Nederlandse Operastichting en het Nederlands Danstheater. Voorts treedt het orkest regelmatig op tijdens het Holland Festival, bezoekt buitenlandse festivals zoals in Warschau en La Rochelle en verleent regelmatig - in afwisseling met andere omroeporkesten - medewerking aan de Dirigentencursus die sinds 1953 jaarlijks door de NOS wordt georganiseerd.

In 1984 stond het orkest ter beschikking van de deelnemers aan het eerste internationale Kirill Kondrashin Concours voor jonge dirigenten, dat de NOS in Hilversum en Amsterdam organiseerde. Het Radio Filharmonisch Orkest maakte in de loop der jaren concertreizen naar Duitsland, Zwitserland, Italië, Joegoslavië en Frankrijk. In 1986 zal het orkest enkele concerten in Sofia verzorgen. Het repertoire loopt van klassiek tot heden-daags.

Het R.F.O. heeft in de afgelopen jaren talrijke plaatopnamen gemaakt.

Tot de vele gastdirigenten, die het Radio Filharmonisch Orkest hebben geleid, behoren: Eduard van Beinum, Willem van Otterloo, Pierre Monteux, Luciano Berio, Bruno Maderna, Antal Dorati, Ricardo Muti, Kirill Kondrashin, Leopold Stokowski, Karlheinz Stockhausen en Carlo Maria Giulini. Concertmeesters van het R.F.O. zijn Cees Hülsman en Alexander Barantschik.

Het Radio Symfonie Orkest

Het orkest, in 1984 ontstaan uit de samenvoeging van het Omroep Orkest en het Promenade Orkest, zal met ingang van het nieuwe seizoen gaan optreden onder de naam Radio Symfonie Orkest.

De fusie van Omroep Orkest en Promenade Orkest is een gevolg van de bezuinigingen, die de regering aan de NOS heeft opgelegd. Het Radio Symfonie Orkest heeft thans vrijwel dezelfde omvang als het Radio Filharmonisch Orkest (ruim 90 musici). Het nieuwe orkest zet de taken van de twee oude orkesten zoveel mogelijk voort en heeft daarom een zeer uitgebreid repertoire: van (veelal minder bekende) symfonische muziek via opera en ballet tot operette en musical. Indien het orkest in een kleine(re) bezetting speelt, zijn tegelijk één of meer ensembles uit zijn midden actief, zodat de

mogelijkheden van het R.S.O. optimaal worden benut en het repertoire nog uitgebreider wordt.

Een en ander past ook in het kader van de door de NOS ontwikkelde Muziekcentrum-gedachte, die onder meer voorziet in een flexibele ensemblevorming.

Vaste dirigenten van het Radio Symfonie Orkest zijn Jean Fournet, Kenneth Montgomery en Jan Stulen.

De definitieve samenvoeging van beide orkesten valt vrijwel samen met de viering van het veertigjarig bestaan van de verschillende NOS-orkesten en het koor in september van dit jaar.

Het Groot Omroepkoor

Het Groot Omroepkoor van de NOS werd vrijwel gelijktijdig met de radio-orkesten, direct na de Tweede Wereldoorlog, in 1945 opgericht. Met zijn tachtig vocalisten is het één van de grootste professionele koren van Europa en tevens één van de meest veelzijdige.

Evenals de orkesten van de Nederlandse Omroep Stichting staat het Groot Omroepkoor allereerst ten dienste van de Nederlandse Omroepen, die voor de uitvoering van hun muziekprogramma's uit de Renaissance, Barok, Romantiek en Avant-Garde kunnen beschikken over het koor in verschillende formaties, van acht tot tachtig leden. Basisformaties uit het G.O.K. zijn het Omroepkoor (40 vocalisten), het Klein Omroepkoor (24 vocalisten) en het Omroepkamerkoor (17 vocalisten).

Uiteraard heeft het koor in zijn verschillende samenstellingen ook een uitgebreid a cappella repertoire; veel koorleden verlenen bovendien aan concerten solistische medewerking.

Door de grote flexibiliteit van het koor, en omdat de koorleden het repertoire uit vele stijlperiodes beheersen, werd en wordt het koor veelvuldig aangezocht voor de realisatie van de wereldpremières waaronder composities van Karlheinz Stockhausen, Bernd Alois Zimmermann, Olivier Messiaen, Klaus Huber en Yannis Xenakis of Nederlandse premières van bijvoorbeeld Elgar ('Caractacus'), Szymanovsky ('Krol Roger'), Milhaud ('Christophe Colomb') en Mozart ('Missa Longa').

Al in het begin van zijn bestaan werd het koor geleid door vele vooraanstaande diri-

genten zoals Eduard van Beinum, Willem van Otterloo, Jean Fournet, Pierre Monteux, Ferdinand Leitner en Arturo Basile.

In latere jaren kwamen daarbij: Bernard Haitink, Edo de Waart, Eugen Jochum, Roberto Benzi, Rafael Kubelik, Ricardo Muti, Colin Davis, Pierre Boulez, Leonard Bernstein en Michael Tilson Thomas.

Onder hun leiding en, samen met onder meer de NOS-orkesten, het Rotterdams Philharmonisch Orkest, het Residentie Orkest, het Concertgebouworkest en de Berliner Philharmoniker, werden nagenoeg alle grote werken met koor tot uitvoering gebracht.

Tevens werkte het Groot Omroepkoor mee aan grammofoonplaatopnamen van o.a. Gustav Mahlers tweede symfonie en 'Das Klagende Lied' (Haitink), Bachs Matthäus Passion (Jochum), en Beethovens Missa Solemnis (Jochum en Bernstein), Fauré's Requiem (Fournet) en Stockhausens 'Michaels Heimkehr en Rachmaninoffs Vespers (Montgomery). Het koor treedt regelmatig in het buitenland op. Zo werden er concerten gegeven in België, Frankrijk, Duitsland, Italië, Zwitserland en Oostenrijk.

Vaste dirigenten van het Groot Omroepkoor zijn Kenneth Montgomery (chef-dirigent), Robin Gritton en Peter Serpenti.